

Магістр 2 року навчання
факультету економічної інформатики ХНЕУ

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ ТА ЇЇ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ІЗ БЕЗРОБІТТЯМ В УКРАЇНІ

Анотація. Проаналізовано проблеми безробіття в Україні, розкрито роль трудової міграції українців, її основні напрями, тенденції та наслідки. Наведено характерні особливості зовнішньої міграції залежно від різних чинників. Розглянуто взаємозв'язок зовнішньої трудової міграції з безробіттям, запропоновано напрями регулювання зайнятості населення.

Аннотация. Проанализированы проблемы безработицы в Украине, раскрыта роль трудовой миграции украинцев, основные направления, ее тенденции и последствия. Приведены характерные особенности внешней миграции в зависимости от различных факторов. Рассмотрена взаимосвязь внешней трудовой миграции с безработицей, предложены направления регулирования занятости населения.

Annotation. This article analyzed the problems of unemployment in Ukraine, described the role of migration of the Ukrainians, its basic directions, trends and consequences. The characteristic features of migration, depending on various factors were discussed. The interrelation of labor migration and unemployment was considered, the ways of regulating employment of the population were offered.

Ключові слова: ринок праці, безробіття, зайнятість населення, трудова міграція, міграційні процеси.

Безробіття населення є одним з істотних факторів, який впливає на соціально-економічне становище населення, зокрема, визначає його бідність і масштаби трудової міграції за межі України.

Вагомий внесок у вивчення питання інтернаціоналізації робочої сили теорії і практики перерозподілу робочої сили, нормативно-правових аспектів регулювання міграційних процесів і вдосконалення організаційно-економічних механізмів їх регулювання зробили провідні вітчизняні вчені Д. Богиня, В. Геєць, М. Долішній, С. Злупко, Є. Лібанова, Л. Семів, У. Садова. Дана тема розглядалася і в працях зарубіжних вчених: С. Брю, В. Врума, П. Кругмана, М. Курбатова, Є. Щепанського. Однак стан досліджуваності проблеми не висвітлює її актуальності й тому вона потребує подальшого дослідження та опрацювання.

Метою статті є аналіз проблеми безробіття як основного мотиву населення України щодо зовнішньої трудової міграції, визначення наслідків міграції та розробка пропозицій щодо розширення зайнятості і зниження безробіття в Україні.

Рівень безробіття – один із найважливіших рушійних чинників у намірах щодо трудової міграції [1].

Особливо небезпечним є безробіття серед молоді, що закінчує середні навчальні заклади. Відсутність професійної підготовки робить для них досить складною проблему працевлаштування [2]. А за результатами опитування студентів Інституту демографії і соціальних досліджень ім. Птухи, взагалі 56 % молоді віком від 16 до 26 років хотіли б виїхати з України.

За даними Інституту соціології НАН України, отриманими в рамках проекту "Українське суспільство: моніторинг соціальних змін", три чверті дорослого населення вважають, що найважче знайти роботу, яка б відповідала їх кваліфікації та з гідною оплатою. Майже половина дорослого населення України (47 %) досі переконана, що важко влаштуватися на будь-яку роботу [3]. Фактично третина працездатного населення України на сьогодні не має повноцінної роботи, що й пояснює причину масового заробітчанства наших співвітчизників за кордоном.

Слід зауважити, що у країнах Європи та в Російській Федерації рівень безробіття не є нижчим, а подекуди навіть і вищим, ніж в Україні (рис. 1). Рівень безробіття у 2011 році, визначений за методологією МОП (Міжнародної організації праці), склав в Україні 7,9 %. Якщо ранжувати країни від нижчого рівня безробіття до вищого, то Україна за цим показником ділить 18 – 19-те місце з Кіпром. Найнижчий рівень безробіття – лише 0,6 % – зафіксовано офіційною статистикою Білорусі, на другому місці Норвегія – там безробітних всього 3,3 % економічно активного населення, на третьому місці Швейцарія з показником 4 %. А найвищий рівень безробіття зафіксовано в колишніх югославських республіках: Македонії (31,4 %), Боснії та Герцеговині (27,6 %) й Сербії (23 %).

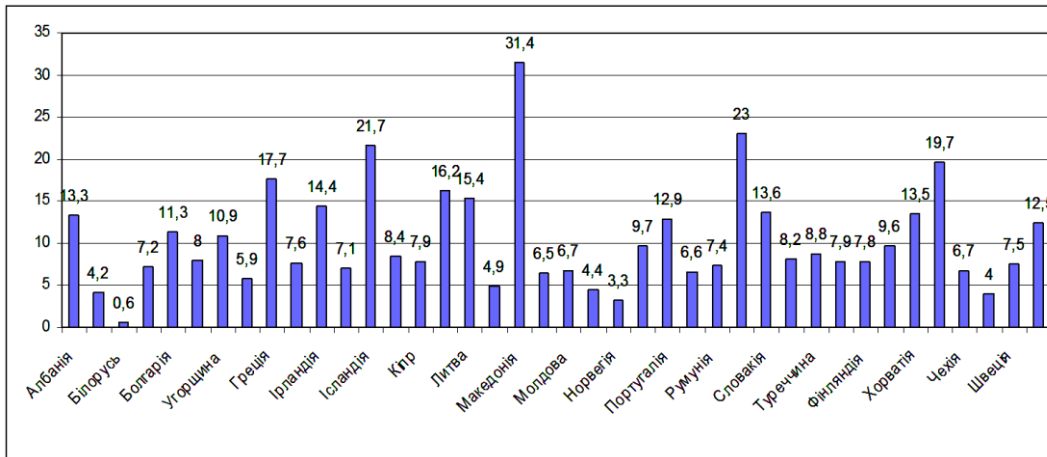

Рис. 1. Рівень безробіття країн Європи за 2011 р., %

Однак поряд із високим загальним рівнем безробіття, зазначені країни мають нагальну потребу в працівниках робітничих спеціальностей, таких, як будівельники, працівники сільського господарства, прибиральники тощо. Такі непривабливі для місцевих мешканців робочі місця часто заповнюються за рахунок мігрантів із менш розвинених країн, до складу яких входить і Україна. Міграція робочої сили в Україну стала невід'ємною рисою її соціальної дійсності та специфічним чинником формування національного ринку праці. Вона спричинена економічним становищем держави, незадовільним життєвим рівнем широких прошарків населення, високим рівнем безробіття [1].

Незважаючи на зменшення, за даними Державної служби статистики, у 2011 році кількості громадян, що емігрували з України, на 8,7 %, або на 1 тис. 167 осіб, порівняно з 2010 роком до 12 тис. 272 осіб, проблема досі залишається актуальною. Так, до країн Європи у 2011 році з України переїхало 9 тис. 154 особи. При цьому на першому місці за популярністю йде Росія – туди виїхало, знявшись із реєстрації в Україні, 4 тис. 524 особи. Друге місце серед країн Європи посідає Німеччина, куди у 2011 році перебралося з України 1 тис. 778 громадян, а третє – Білорусь (617 громадян). До країн Америки у 2011 році переїхали з України 1 тис. 172 людини, в тому числі до Сполучених Штатів Америки – 1 тис. 81 особа, до Канади – 83. До країн Азії, за даними Державної служби статистики, з України переїхало 1 927 громадян, у тому числі в Ізраїль – 1 тис. 616 осіб. Також 7 громадян з України перебралося у 2011 році в країни Африки, 12 – до країн Австралії та Океанії [4].

Спостерігаються істотні відмінності рівнів міграційної активності населення залежно від регіону проживання. Найактивнішу участь у зовнішніх трудових міграціях беруть мешканці західних регіонів (12,9 % населення працездатного віку), найменше залучені до них жителі північних регіонів (1,7 % населення працездатного віку).

Розподіл трудових мігрантів за територіальними зонами та рівнем освіти наведено в табл. 1

Таблиця 1

Трудові мігранти за територіальними зонами та рівнем освіти, %

Територіальні зони	Рівень освіти			
	повна вища	базова або неповна вища	повна загальна середня	базова або початкова загальна середня
Північ	23,1	26,3	49,4	1,2
Центр	22,9	12,2	45,3	19,6
Південь	13,1	13,7	61,5	11,7
Схід	21,5	25,3	44,9	8,3
Захід	9,1	15,2	66,4	9,3

Найбільш поширена серед трудових мігрантів – повна загальна середня освіта, зокрема із Західної та Південної територіальних зон. Приблизно на однаковому рівні мігранти із повною вищою та базовою або неповною вищою освітою з Північного та Східного регіонів.

Найширший географічний спектр трудових міграцій мешканців західних регіонів (Волинська, Рівненська, Хмельницька, Тернопільська, Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська, Львівська області) пояснюється їх перебуванням із багатьма європейськими країнами. Загалом вихідці з західних регіонів становлять переважну більшість трудових мігрантів – 57,4 % від їх загальної кількості. Хоча майже третина (31,8 %) трудових мігрантів із західних регіонів виїздили на роботу у Російську Федерацію, значна їх частина працювала в Італії (19,0 %), Чеській Республіці (18,1 %), Польщі (10,6 %), Угорщині (5,5 %).

Мешканці північних (Чернігівська, Сумська, Київська, Житомирська області та м. Київ), східних (Харківська, Луганська, Донецька, Запорізька, Дніпропетровська області) та південних (Одеська, Миколаївська, Херсонська області, АР Крим, м. Севастополь) регіонів виїздили на заробітки здебільшого до Російської Федерації (відповідно, 54,1 %, 84,1 % та 65,7 % від загальної кількості мігрантів з цих територій) та Італії (16,6 %, 4,6 % та 4,9 %).

З південних регіонів трудові міграції в незначних масштабах здійснювалися також до Чеської Республіки, Польщі, Португалії.

Жителі центральної частини України (Вінницька, Черкаська, Полтавська, Кіровоградська області) працювали переважно в Російській Федерації (56,0 %), Чеській Республіці (9,7 %), Польщі (8,5 %), рідше – в Італії, Португалії та Іспанії (відповідно, 2,9 %, 3,4 % та 1,0 % від загальної кількості мігрантів із цих регіонів) [5].

Розподіл трудових мігрантів за територіальними зонами, статтю та місцем проживання до виїзду наведено в табл. 2

Таблиця 2

Трудові мігранти за територіальними зонами, статтю та місцем проживання, %

Територіальні зони	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
Північ	6,1	5,5	7,7	3,3
Центр	10,4	8,8	10,7	7,5
Південь	9,1	8,7	11,2	6,1
Схід	18,2	19	29,9	5,5
Захід	56,2	58	40,5	77,6

За статтю чоловіки-мігранти переважають жінок лише на 2%. А за місцем проживання кількість мігрантів сільської місцевості суттєво перебільшує кількість мігрантів із міської місцевості. Найбільш поширені за територіальними зонами серед трудових мігрантів Західний та Східний регіони.

Також дослідники погоджуються, що основною сферою зайнятості українців за кордоном є будівництво (понад половина мігрантів – 51,6 %). На другому місці – хатні робітники (16,3 %), далі – сільське господарство (8,5 %), торгівля (8,1 %), промисловість (5,4 %) [4].

Немає заперечень і стосовно того, що значна частина трудових мігрантів з України працюють за кордоном без належних дозволів, тобто нелегально. За даними обстеження Держкомстату 2011 р., 35,1 % заробітчан мали дозвіл на проживання та роботу, 39,3 % – тимчасову реєстрацію, жодного офіційного статусу перебування за кордоном не мали 25,6 % мігрантів. Найбільше таких було в Польщі (56,2 %) та Італії (36,2 %), найменше – в Іспанії (13,4 %), Чехії (14,8 %), Португалії (17,4 %) та Росії (17,3 %) [4]. Разом із тим унаслідок проведення в низці країн перебування міграційних амністій (Італія, Іспанія, Португалія, Греція), запровадження нового законодавства, що розширило можливості легального працевлаштування (Росія, Польща), ситуація поліпшилася.

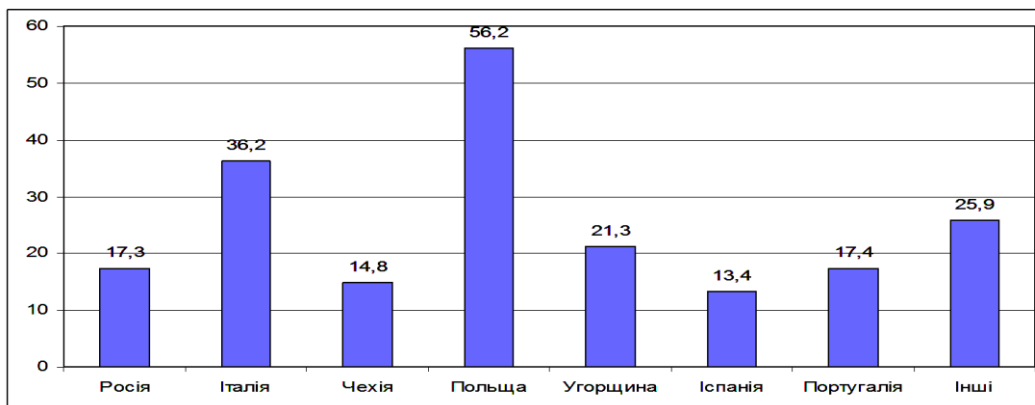

Рис. 2. Частка працівників-мігрантів без офіційного статусу за країнами перебування, %

Зовнішня трудова міграція має й матиме неоднозначний вплив на економічну та соціальну сфери, оскільки призводить як до позитивних, так і до негативних наслідків:

- більшість наших мігрантів перебувають за кордоном нелегально і не мають правового захисту;
- дискримінація в оплаті праці;

- у більшості випадків українці влаштовуються на допоміжні роботи, маючи навіть вищу освіту та професійний досвід;

- фізичне каліцтво та загибель на робочих місцях через небезпечні умови праці;

- міграція охоплює осіб економічно продуктивного віку (20 – 40 років);

- тривала відсутність обох чи одного з батьків призводить до так званого соціального сирітства й розпаду сімей; наші громадяни працюють на благоустрій іноземних держав [6].

Це не повний перелік негативних чинників трудової міграції населення, але трудова міграція не повинна розглядатися виключно як проблемне соціальне явище, адже трудові міграційні поїздки громадян України мають і позитивний аспект. З одного боку, у трудівників-мігрантів – громадян України – можливість використати свою робочу силу й знання й отримати за це гідну винагороду. З іншого боку, держава, яка поки що не може запропонувати своїм громадянам належні робочі місця, отримує потужне зовнішнє фінансове джерело формування національного багатства і формування мігрантами підвалин для майбутнього розвитку підприємницької діяльності [3].

Щоб подолати негативні наслідки трудової міграції, держава повинна приділити особливу увагу регулюванню зайнятості та соціальному захисту економічно активного населення. Усе це можливо тільки за умов політичної та економічної стабільності в нашій державі.

Отже, суперечливість трудової міграції свідчить про те, що основний зміст політики держави у відповідній сфері має полягати в мінімізації її негативних наслідків, максимальному використанні позитивних для громадян (у тому числі працівників-мігрантів) та суспільства результатів. Реалізація основних напрямів розвитку трудового потенціалу в Україні забезпечить ефективне зростання виробничої активності та зайнятості населення, що сприятиме підвищенню життєвого рівня в нашій державі і запобігатиме трудовій міграції населення.

Наук. керівн. Раєвцева О. В.

Література: 1. Лихолат С. М. Аналіз соціально-економічних причин та наслідків трудової міграції населення України / С. М. Лихолат, О. Б. Трухан // Науковий вісник. – 2007. – Вип. 17.8. – С. 216–220. 2. Гаркавенко Н. Проблеми зайнятості та безробіття на національному ринку праці / Н. Гаркавенко // Формування ринкових відносин України. – 2008. – № 4. – С. 168–172. 3. Безматерных В. Влияние международной миграции рабочей силы на формирование рынка труда в Украине / В. Безматерных, С. Чжан // Проблемы материальной культуры. Экономические науки. – 2008. – № 5. – С. 75–78. 4. Малиновська О. А. Трудова міграція: соціальні наслідки та шляхи реагування / О. А. Малиновська. – К. : НІСД, 2011. – 40 с. 5. Лібанова Є. М. Зовнішня трудова міграція населення України / Є. М. Лібанова, О. В. Лоздяк. – К., 2009. – 206 с. 6. Іляницька О. В. Проблеми безробіття і трудова міграція українців / О. В. Іляницька // Актуальні проблеми економіки. – 2005. – № 8(50). – С. 167–172.